

Мидић, др Игнатије, епископ пожаревачко-браничевски

**ТЕКСТ УЏБЕНИКА ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
за први и други разред средњих школа**

Са благословом Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве

РЕЦЕНЗЕНТИ

ИРИНЕЈ (БУЛОВИЋ), епископ бачки

проф. др РАДОВАН БИГОВИЋ

проф. др ВЛАДАН ПЕРИШИЋ

проф. др МИЛКА АНДРИЋ

САДРЖАЈ

- Увод
- Појам о Богу у Хришћанству
- *Вера и атеизам*
- *Атеизам*
- Вера и знање
- О могућностима богопознања
- *Појам сазнања*
- *Сазнање које свет идентификује као ствари*
- Немогућност познања Бога методом којим познајемо ствари
- Улога слободе у познању Бога
- *Познање човека као личности*
- Познање слободом јесте егзистенцијално знање
- Познање Бога као личности кроз Исуса Христа
- Бог познаје најпре нас у Христу
- Познање Бога кроз Христа - у Цркви
- Вера као средство богопознања
- *Крштење као израз вере у Бога*
- Литургијско искуство личности
- Црква, односно Света Литургија - присутни Христос
- Богољубље као човекољубље
- СВЕТА ТРОЈИЦА - ЈЕДАН БОГ
- *Бог као Биће заједнице*
- *Вера у Бога у Старом и Новом Завету*
- Бог је Отац
- Исус Христос - Син Божији
- Свети Дух - треће лице Свете Тројице
- Тумачење вере у Свету Тројицу као једног Бога
- *Старојелинско философско схватање бића*
- Један и многи - јединство и мноштво
- Личност Оца јесте узрок постојања божанске природе
- Онтолошке последице вере у Бога као Свету Тројицу
- ХРИШЋАНСТВО ЈЕ ЦРКВА
- *Црква - заједница будућег века*
- Црква - истина као заједница
- Религија или Црква?
- Црква - циљ историје
- Библијска историја указује на Цркву као последњи циљ историје
- Заједница Бога и човека - основ постојања створене природе
- Смрт као небиће
- Свет је смртан зато што је створен ни из чега
- Стварање човека
- Човек као икона Божија - слободно биће
- Првородни грех
- *Индивидуализам или слобода као заједница с Богом?*

УВОД

Историја хришћанске цркве почиње једном конкретном историјском личношћу - Исусом Христом из Назарета - и догађајима везаним за њега, а пре свега његовим васкрсењем из мртвих. Дакле, Христова личност представља основ вере свих хришћана.

Због тога, пре него што почнемо да говоримо о основним истинама православне хришћанске вере и да их тумачимо у светлости њиховог утицаја на наш живот, сматрамо неопходним да укажемо на то од колике је важности искуство личности за њихово правилно тумачење и разумевање. У чему је специфичност у тумачењу истина хришћанске вере кроз Христову личност?

Да бисмо одговорили на ово питање, потребно је да се подсетимо најпре на то шта је личност.

Личност је апсолутно и непоновљиво биће. Постојање личности је плод заједнице, и то заједнице слободе и љубави са другом личношћу. Личност не постоји сама за себе, већ једино у заједници са другом личношћу. Кад заволимо једног човека и ступимо у заједницу с њим, тек тада он за нас постаје личност.

Истовремено, од личности за коју смо везани зависи и наше постојање. Када изгубимо личност коју волимо и за коју смо везани, тада и наше постојање долази у питање. Зато, док постоји личност за коју смо везани и коју волимо, захваљујући њој постојимо и ми. Њен губитак или смрт угрожава и наше постојање.

Свет и живот, посматрани из перспективе личности, постоје на сасвим другачији начин него када се посматрају просто - као природа. Ако природу која нас окружује посматрамо кроз једну личност коју волимо, онда нам и природа изгледа лепа - као личност. Међутим, када ту личност изгубимо, односно кад она умре, с њом се за нас губи читав свет. Не можемо рећи: кад умре један човек - не мари, ништа се трагично није десило, јер природа се не губи, већ само мења начин постојања; природа ће то надокнадити - други човек ће се родити. Једног умрлог човека не може да замени ниједан други и отуда је смрт губитак и трагедија једино кад се посматра кроз конкретну личност и у конкретној личности.

Природа, односно природни начин постојања, посматран из перспективе личности или из искуства личности, указује на две чињенице: на могућност постојања природе једино у личности и на непостојање, односно смрт, као последицу губитка личности. Смрт се у личном искуству јавља не као природни процес, нити као нешто природно и нормално, већ као опасност која пред нашим очима доноси страх од небића, од потпуног губитка постојања читавог света. Постојање, пак, једне личности за коју смо везани показује живот и постојање чији је носилац личност.

Искуство личности, дакле, открива нам да постојање људи и света у коме живимо, односно природе, зависи од нашег личног односа према њима, односно од заједнице слободе и љубави коју остварујемо са другим човеком.

Полазећи од овог искуства, искуства личности, хришћани су у Христу видели носиоца постојања читаве природе. Христос је за хришћане носилац постојања целокупне створене природе, јер они с њим имају заједницу слободе, љубави. Он је за

хришћане и Син Божији и Спаситељ света зато што је с њим и Бог у вечној заједници слободе, љубави. То је Бог показао и тиме што је Христа васкрсао из мртвих. Другим речима, за разумевање хришћанске вере, а самим тим и основних хришћанских истина које ћемо овде изнети, потребно је искуство које живот и природу, па и самога Бога, посматра и доживљава, пре свега, у личним односима, односно у заједници слободе, љубави.

ПОЈАМ О БОГУ У ХРИШЋАНСТВУ

Вера и атеизам

Сви људи имају неки појам о Богу. Чак и они који формално не припадају ниједној религији ипак имају неки појам о Богу једноставно зато што постоје и што се не мире са смрћу, већ желе вечно да постоје. Тежња човека да дође до истине и сигурности у променљивом свету у коме живи, односно сусрет човека са проблемом смрти, неминовно га упућује на овај или онај појам о Богу. У зависности од тога шта човек прогласи за истину, односно на који начин превазилази проблем смрти и мисли да остварује вечно и непроменљиво постојање, он то и обожава. Дакле, на овај или онај начин, из овог или оног угла посматрања, појам Бога је присутан код свих људи без изузетка. Али, запитаће се неко - шта је са атеистима, односно са оним људима који не верују да Бог постоји. Да ли они својим неверовањем негирају наведену тврдњу? На крају, ако Бог заиста постоји, како га онда једни познају и признају да постоји, а други не?

Атеизам

Атеизам (грч. ἄθεος - онај који негира Бога), као феномен савременог света, не побија чињеницу да Бог постоји зато што атеизам није одсуство сваког појма о Богу. Пре би се рекло да је атеизам неприхватање једног конкретног Бога у кога верује околина у којој се тај атеизам развија, него што је он неверовање у Бога. Тачније, атеизам је борба против Бога. Иначе, како неко може нешто да одбацује и негира ако претходно није констатовао да постоји? Другим речима, атеизам не жели управо једног конкретног Бога и неће да зна за њега, што не значи да Бог не постоји по себи и да атеисти не верују ни у каквог Бога.

Бог за атеисте не постоји зато што они не желе да он постоји за њих. Идентификовање некога или нечега, као постојећег за нас, претпоставља нашу слободу, тј. претпоставља да и ми желимо да тај неко за нас постоји. Објективно постојање некога још не значи да он постоји и за нас, јер ми можемо и да не желимо да неко постоји за нас, што иначе изражавамо (кад некога не желимо) речима: „За мене ти не постојиш”. То не значи да он заиста не постоји по себи и за друге, макар ми и не хтели да он постоји. Он не постоји за нас, али постоји по себи и постоји за друге. Слично је и са постојањем Бога. Но, како је то могуће да Бог постоји, али да за неке људе не постоји, видећемо касније.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Објасните зашто се може тврдити да сваки човек има неки појам о Богу.
2. Шта је атеизам?
3. Да ли постоје атеисти? Зашто?
4. Замислите да разговарате са једним атеистом. Пренесите нам тај свој дијалог (претпоставите његова питања и одговоре).

ВЕРА И ЗНАЊЕ

У зависности од тога на који начин приступамо питању Бога зависи и наш однос према њему, односно да ли верујемо у Бога или не. Свим верујућим људима својствено је да о Богу говоре на основу вере. Други људи, пак, питању Бога приступају на основу „знања”. Познат је проблем односа вере и знања. Тај проблем се изражава кроз дилему: или верујеш, или знаш.

Наведена дилема, која се појавила на хришћанском западу, произлази из специфичног схватања вере и знања. Знање свега што постоји, па и Бога, поистовећено је са објективним познањем некога или нечега, тј. познањем на основу природе, а вера - са одсуством таквог знања. Овакав вид сазнања је и довео до појаве атеизма, јер Бога по природи нико никада није видео и на тој основи га и не познаје. Зато је овакво знање негирало веру у Бога, односно негирало је само постојање Божије, јер је Бог по природи невидљив и несазнајан.

И док је знање схваћено као сакупљање информација о ономе што постоји на основу испитивања његових видљивих - природних својстава и логичног закључивања о томе, вера у Бога је ту само претпоставка да Бог постоји. Зато се мисли да се вера појављује управо тамо где одсуствује овакво знање, и она је поистовећена са незнањем. Другим речима, њихов је став: да би верујући људи и даље остали верујући, потребно је да много не истражују. Отуда изрека: „Веруј и не истражуј”.

Насупрот томе у источном хришћанству не постоји дилема између вере и знања. Вера у Бога и знање о Богу се поистовећују зато што се у православљу другачије приступа питању познања Бога. Како и на који начин? Да бисмо одговорили на ово питање, потребно је најпре да видимо шта је то знање и коју улогу оно има у откривању постојања Бога.

ПИТАЊА

1. На основу чега верујући људи говоре о Богу?
2. Која дилема и зашто често изражава однос вере у Бога и знање?
3. Где се та дилема појавила и зашто?

О МОГУЋНОСТИМА БОГОПОЗНАЊА

Појам сазнања

Знање је идентификација, поистовећење нечега или некога с њим самим или одређење нечега да је то, а не нешто друго, односно некога да је тај, а не неко други. Када нешто не можемо да идентификујемо, то значи да га и не познајемо. Признати да Бог постоји и говорити о њему значи познавати га. Сазнање претпоставља постојање онога кога или шта сазнајемо. Другим речима, познавање некога или нечега има везе са постојањем. Оно што не познајемо - то за нас и не постоји.

Пре него што будемо говорили о могућностима познања Бога, најпре треба да објаснимо како и на које све начине познајемо, идентификујемо свет који нас окружује. Треба нагласити да се једним и истим методом сазнања не могу идентификовати и ствари и људи, јер у зависности од тога на који начин нешто сазнајемо зависи и идентитет онога што сазнајемо.

Сазнање које свет идентификује као ствари

Приликом идентификације нечега да је то, а не нешто друго, односно приликом његовог сазнања, данас се користи један уобичајен метод или поступак, који је и у науци признат, а он се састоји у следећем.

1. Када кажемо да је нешто то, а не нешто друго, подразумевамо да приликом сазнања нечега негирамо нешто друго. Кажемо: А је А, а није Б. Дакле, да бисмо одредили шта је А, покушавамо да кажемо шта није А, одбацујући, односно негирајући Б. Кад кажемо да је ово то, значи да то није оно друго. Кроз негацију другог долазимо до закључка шта је нешто. Када кажемо ово је оловка, истовремено подразумевамо да то није сто или било шта друго. Дакле, без нечег другог и његове негације, не можемо да идентификујемо ништа, јер ако би постојала само једна ствар на свету, онда не бисмо могли да одредимо ни њен идентитет.

2. Овим начином сазнања ми оно што сазнајемо истовремено одвајамо од нечег другог, односно описујемо око њега границу, (ограничавамо га) да бисмо могли да га идентификујемо. Описивање (ограничење) нечега битан је предуслов за његово спознање. Да бисмо то могли да урадимо, потребне су нам категорије времена и простора. Време и простор чине да су ствари ограничене и међу собом одвојене. Кад не би било тако, не би ни могло да буде никаквог сазнања, јер ако се све ствари слију у једно, губи се и њихов идентитет.

3. Описивање, даље значи одређење нечега помоћу његових својстава. Кад кажемо „описивање помоћу својстава”, тиме изражавамо да то што сазнајемо сазнајемо и у перспективи његове употребе. Од тога чему нешто служи зависи и његов идентитет. У овом последњем случају ми откривамо у некој ствари поједина својства у зависности од тога у коју сврху желимо да је употребимо. Што је више таквих информација, то је и боље познавање нечега. На крају овог процеса констатујемо да нешто или неког знамо.

Овакав начин сазнања открива нам свет који сазнајемо искључиво као ствар. Зато оно што сазнамо на овај начин јесте за нас једна ствар која се претвара у ствар за

нашу употребу, односно у новац - без разлике да ли је реч о људима, животињама или буквално о стварима. Свет који сазнајемо на овај начин постаје свет ствари, односно свет за нашу употребу - потрошњу. Такво знање доноси корист и зато је оно данас најзаступљеније у нашој цивилизацији која у великој мери тако идентификује свет - кроз корист. Што нам је свет познатији он је за нас употребљивији и „вреднији“ јер се његова вредност мери искључиво употребом, и тако ствари постају новац.

Дакле, ако свет сазнајемо искључиво на овај начин, он се за нас претвара у ствар за употребу и нашу потрошњу.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Шта је знање?
2. Наведите етапе у поступку сазнања. Илуструјте их неким примером.
3. Објасните како вам изгледа свет кад га сазнајете на овај начин.
4. Шта се постиже описивањем неке ствари?
5. Објасните шта значи изрека „знање је моћ“ у контексту оваквог начина сазнања.

НЕМОГУЋНОСТ ПОЗНАЊА БОГА МЕТОДОМ КОЈИМ ПОЗНАЈЕМО СТВАРИ

Ако бисмо искуство на основу којег познајемо ствари хтели да применимо да бисмо познали Бога, видећемо да је то немогуће. Бог је апсолутно слободан и по природи невидљив, неограничен, неописив, недостижан, а самим тим је и несхватљив (необухватљив) и несазнатљив за нас ако желимо да га сазнамо на овај начин. Бог живи изван времена и простора, што значи да је неограничен. Поред тога, Бог је један, јединствен у постојању, коме ништа не сапостоји од вечности - а самим тим му и није слично - са чиме бисмо га могли упоредити. У противном, ако заједно са Богом постоји нешто што није он, са чиме бисмо га могли упоредити, онда Бог није један, неограничен, неописив, без почетка и без краја - онда он није Бог. Бог је један и јединствен као биће које се не може упоредити ни са чим, па ни са светом који је Он сам својом слободом створио. Он је толико различит од свих створених ствари и бића да се апсолутно не може упоредити са њима.

Међутим, ако би се, упркос свему томе, наше сазнање Бога темељило на овом методу на основу којег познајемо ствари, онда би и Бог за нас био ствар. У складу с таквим познањем Бога био би и наш однос према њему: Бог би био наша творевина којом ми управљамо и кад нам затреба - употребљавамо га, као што то чинимо са стварима којима владамо.

Дакле, Бог се на тај начин апсолутно не може познати. Међутим, ако је ова констатација тачна, а очигледно да јесте, поставља се питање да ли је уопште могуће познати Бога. Да бисмо одговорили на ово питање, потребно је да знамо да ли постоји неко искуство на основу којег нешто можемо да идентификујемо, а да не употребимо наведени метод којим познајемо ствари и који од онога што упознајемо неминовно чини ствар. Ако постоји, онда је то искуство у оквиру којег можемо познати и Бога. Видећемо да је то искуство, које је оквир и кључ за познање Бога у источном хришћанству, искуство познања личности. Шта конкретно ово искуство значи, показаћемо најпре на примеру познања људских личности, а затим ћемо видети шта оно значи и у познању Бога као личности.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Објасните зашто се у познању Бога не може применити метод познања ствари.
2. Шта то значи кад се каже да Бог живи изван времена и простора?
3. Шта се може закључити на основу чињенице да је Бог један?

УЛОГА СЛОБОДЕ У ПОЗНАЊУ БОГА

Познање човека као личности

Сви ћемо се сложити у томе да људи нису ствари него личности. Сваки човек је једна конкретна личност: Марко, Богољуб, Милан, Јелена итд. Личност карактеришу њена јединственост и непоновљивост. Сваки човек је јединствена и непоновљива личност и зато приликом његове идентификације не можемо да користимо наведени метод познања, што подразумева да га не можемо идентификовати на исти начин као што сазнајемо ствари. Уколико, пак, покушамо да га идентификујемо на основу његове природе и поређења са другим, онда он престаје да буде личност - непоновљиво биће које се не може упоредити ни са ким и ни са чим - и постаје ствар. Јер, пре свега, сви људи имају исту природу и на основу тога сви људи су исти. Међутим, оно што нас чини различитима није природа, већ личност. Свако од нас је непоновљива личност. Ако је то тако, на који начин можемо идентификовати једну личност?

Једног човека идентификујемо као личност само на основу слободе. Другим речима, човека као непоновљиву личност познајемо само уколико смо у стању да надиђемо његову природу и његова својства и остваримо са њим заједницу слободе. Да би један човек био за нас личност, потребно је да га волимо, и то слободно. Тада га познајемо као личност. Када једног човека волимо упркос његовим својствима, било позитивним или негативним, онда га познајемо слободно и онда он за нас јесте личност. Али, да би се то догодило, потребно је да смо и ми слободни од свих нужности које би условљавале нашу заједницу с њим - биолошких, естетских, етичких, тј. да га слободно признамо зато што тако хоћемо, да човек не би постао ствар за употребу.

На овај начин, дакле, слободом и љубављу идентификујемо неког као личност. У противном, ако човека идентификујемо на основу његових природних својстава, на пример зато што је добар, леп, јак, интелигентан, у том случају га не идентификујемо као личност, већ као ствар.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. На који начин откривамо да су људи личности?
2. Како нам изгледају људи кад их волимо?
3. Шта је личност?
4. Објасните јединственост и непоновљивост сваког човека. По чему су људи исти, а по чему се разликују?
5. Да ли се личност може описати, а да и даље остане личност?
6. По чему се разликују ствари од људи?
7. Зашто се ствари могу продавати, а људи не могу?

ПОЗНАЊЕ СЛОБОДОМ ЈЕСТЕ ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНО ЗНАЊЕ

Познање некога као личности претпоставља, међутим, да и онај кога упознајемо такође жели да буде упознат од нас, односно да жели да је у заједници с нама. Другим речима, да бисмо познали једну личност, потребно је да нам се она сама открије слободно. У противном, ако једног човека познајемо и идентификујемо зато што он постоји по природи и ми не можемо другачије него да признамо да он постоји зато што нам на то указују наша чула, ум, вид, пипање и због тога што ни он не може да сакрије од нас свој идентитет, онда га не познајемо као личност, већ као природу, односно као ствар, зато што га не познајемо слободно и зато што ни он није познат од нас слободно. Откривање личности указује на то да њен идентитет не извире из природе, већ из слободе као заједнице с другом личношћу.

Али то откривање не значи самоописивање, то јест реч о себи, већ његову љубав према нама. У противном, сазнање на основу описивања, па макар то било и самоописивање, није откривање човека као личности (премда и у томе има делић слободе и љубави према оном коме говоримо о себи), већ човека као ствари, с тим што сада та друга личност саму себе објективизира, чини стварју, а не чинимо је ми. Човек се открива другоме као личност само у заједници слободе, то јест ако жели и воли онога који њега воли. У противном, ако човек не жели да открије себе као личност, односно ако не жели да оствари са нама заједницу, онда га ни ми не можемо познати као личност. Можемо га познавати као природу, као ствар: колико је висок, тежак, какве је боје, како говори, шта једе, шта ради, али га нећемо познати као личност.

Једног човека као слободно биће, као личност, дакле, не можемо познати ако и он не жели да буде познат од нас, односно ако не жели заједницу с нама. Ствари познајемо и без њиховог пристанка зато што су ствари и немају слободу.

Ако, пак, једна личност жели да буде позната од нас, такав начин познања аутоматски ствара и личну заједницу с оним кога упознајемо. Та лична заједница постаје основ нашег и његовог сазнања, али и постојања, јер у личној заједници постојање једне личности зависи од постојања друге. Једно „Ја“, да би било то што јесте, претпоставља једно „Ти“ и заједницу слободе с њим. Другим речима, човек јесте личност увек у односу на другог, тј. у односу на другу личност с којом је у заједници слободе. Кад са неким остваримо заједницу слободе, онда га идентификујемо као личност, али, истовремено, без њега више не можемо да замислимо ни своје постојање. На тај начин, кад је у питању личност, познање и постојање личности се поистовећују.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Можемо ли познати једну личност ако она то не жели? Објасните.
2. У чему се састоји откривање неке личности нама?
3. Зашто можемо познати ствари и без њиховог пристанка?
4. Опишите како изгледа природа када је волимо.
5. Шта се догађа са нама када заволимо једну личност?
6. Да ли сте изгубили некога кога сте много волели и како сте се осећали у том тренутку?
7. Зашто се познање и постојање личности поистовећују?

ПОЗНАЊЕ БОГА КАО ЛИЧНОСТИ КРОЗ ИСУСА ХРИСТА

На основу искуства познања личности можемо закључити да се и Бог може познати једино на тај начин, кроз лично заједништво с њим, зато што је Бог, пре свега, личност. Бог је апсолутно слободно и непоновљиво биће у правом смислу ових речи. Он је, међутим, личност зато што је у вечној заједници слободе, тј. у љубави са Сином и Духом. Отуда Син Божији (Христос) једини, уз Светога Духа, познаје Бога као личност, јер је с њим у вечној заједници љубави. Бог је Отац и то је његов истински и трајни идентитет зато што је у вечној заједници љубави са Сином - кроз рађање Сина, и Духом - кроз исхођење. Бог Отац себе идентификује и јесте то што јесте вечни Отац у заједници слободе са Сином. Дакле, једини који истински познају Бога јесу Син Божији (Христос) и Дух Свети, као што је и Бог Отац једини који познаје Сина и Духа.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. На који начин Бог познаје (идентификује) себе?
2. На који начин људи познају себе?
3. Покушајте да опишете ко сте ви.
4. Ко једини познаје Бога?

Бог познаје најпре нас у Христу

Да бисмо ми, људи, познали Бога као личност, као Оца, потребно је најпре да нам се Бог Отац открије. Ако Бог не жели да га познамо, то јест ако се не открије, ми га не можемо познати. Бог је, међутим, сам зажеleo да га познамо и зато нам се открио кроз свог Сина који је постао човек - Исус Христос. Као што смо видели, једино Син познаје Бога Оца и зато нам једино Христос открива и правога Бога - Оца, јер је Христос Син Божији који је постао човек.

Ово откривење Божије јесте његова љубав према нама. Рекли смо да се једна личност, зато што је слободна, открива другој једино ако жели, ако је, дакле, воли, односно ако ступи с њом у заједницу слободе. А нас је Бог заволео први јер нам се први открио у Христу. Ми не можемо да волимо Бога пре него што он заволи нас, јер Бог је апсолутно слободан од сваке принудне идентификације било као природа или као личност и зато ми не можемо да га откријемо мимо његове воље. Бог нас је створио из небића и на тај начин је први показао себе и своју љубав према нама, односно открио је своје постојање.

Међутим, кроз Исуса Христа Бог нам се открива као једна конкретна личност, као Отац. И то је истинско и најдубље Божије откривање свету, јер Бог је Отац, и то једино у заједници са Сином - Христом. Бог вечно постоји и јесте Отац једино у заједници са Сином и зато мимо Исуса Христа и заједнице са њим (односно мимо евхаристијске заједнице) нико од људи не може да позна Бога као Оца, као личност. Изван Исуса Христа и заједнице с њим Бог се може познати као „виша сила“, као ствар, али не и као личност - Отац (Господа Исуса Христа).

Дакле, иако је Бог несазнајан и нама недоступан и несхватљив по природи, Он се може упознати као личност, и то кроз Христа.

Истовремено, Бог нас својом љубављу, тј. Христом и у Христу, јер је Христос Божија љубав и Божије вечно постојање, чини личностима - непоновљивим бићима, под условом да и ми слободно ступимо у заједницу са Њим кроз Исуса Христа. То је слично нама људима који, кад заволимо некога, онда и откривамо да он постоји и он тада за нас постаје личност, непоновљиво биће, односно постаје наша љубав и наше постојање, кроз кога онда гледамо и на себе и на читав свет око себе. Истовремено и нас неко открива и упознаје као личност кад смо физички одсутни једино ако упозна, односно ако оствари заједницу с личношћу за коју смо ми везани и у односу на коју јесмо то што јесмо и која је за нас везана.

Дакле, Бог Отац први открива себе нама људима, иако је физички одсутан, у Христу и кроз Христа зато што и Бог Отац познаје себе као личност, односно јесте вечна личност, Отац, у заједници са Сином, Христом. А, као што смо већ рекли, заједница са другом личношћу чини и нас личностима, односно чини нас постојећим као личности, јер мимо те заједнице слободе, љубави, ми и не постојимо као личности. Ако и ми, људи, желимо да познамо истинског Бога Оца, потребно је да остваримо заједницу љубави са Исусом Христом који нас једини уводи у заједницу с Богом Оцем, јер је и он сам везан за Бога Оца и зато је Син Божији - вечна личност.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Објасните зашто је Бог личност.
2. Како се Бог открива људима иако је физички недоступан?
3. Шта је суштина (значење) Божијег откривења у Христу?

ПОЗНАЊЕ БОГА КРОЗ ХРИСТА - У ЦРКВИ

Будући да једино Син Божији познаје Бога Оца као личност, јер је у вечној личној заједници с њим, тиме што се Син оваплотио, Бог је у њему открио људима самог себе. Зато и ми можемо познати Бога као личност једино у Христу и кроз Христа.

Овим откривењем, међутим, Бог је зажеleo да оствари заједницу слободе, љубави са нама људима у Христу. У тој заједници Бог постаје и за нас људе Отац, а ми постајемо његове личности, њему драга и непоновљива бића.

Међутим, да би Бог за нас био заиста оно што он јесте - вечни Отац, личност, тј. да бисмо га познали као свога Бога и Оца, потребно је да и ми то желимо. Потребно је да и ми, људи, остваримо заједницу слободе, љубави с Богом у Христу. Јер некога као личност можемо познати једино ако с њим ступимо у заједницу слободе, љубави. У противном, он као личност остаје нам непознат.

Људи, као што су Богородица Марија, апостоли, мученици и други који су остварили личну заједницу са Христом, упознали су Бога као личност и истовремено су постали за Бога његове вољене личности као што је то Христос. Другим речима, у заједници с Богом кроз заједницу са Исусом Христом људи су се поистоветили са Христом - постали су синови Божији. На тај начин познање Бога у Христу ствара заједницу људи са Богом, односно ствара Цркву као заједницу која се поистовећује са Христом и у којој и кроз коју се открива сам Бог Отац. Тачније, Црква као заједница људи са Богом постаје Христос и открива Бога као Свету Тројицу: Оца и Сина и Светога Духа. (С тим што се Син открива као човек а Дух као заједница зато што је Свети Дух управо тај који твори ову заједницу, а што ћемо видети касније, а у њима се открива и Отац). Зато мимо Цркве, као конкретне личне заједнице људи с Богом, нико не може да позна Бога као личност, јер мимо Христа нема присуства Божијег у свету, односно нема откривања Бога као личности.

Кад остваримо, међутим, личну заједницу - заједницу слободе, љубави с Богом, од те заједнице зависи и наше постојање, као и присуство Божије у створеном свету као личности. Због тога се Бог открива у Христу, односно у Цркви као заједници личности, и то кроз конкретне људе. Зато мимо заједнице с људима не можемо имати заједницу с Богом.

Остварујући заједницу с Богом у Христу, ми се поистовећујемо са Христом, тј. улазимо у исту заједницу с Богом коју има и Христос са Богом Оцем; тако Бог постаје и наш Отац. На тај начин Бога познајемо на основу заједнице слободе, љубави с њим и зато је Бог за нас Отац. Ако би наше знање о Богу било само на основу Христових речи о Богу, онда ми не бисмо познали Бога као личност, као Оца. Једно је познати некога лично у заједници с њим, а друго је познавати некога на основу приче неког другог о њему. Међутим, кроз поистовећење са Христом ми познајемо Бога (Христовог) Оца као личност - не као неко далеко биће, него и као нашег Оца. То поистовећење наше са Христом може се реално остварити зато што се прво Христос поистоветио с нама, односно зато што је прво Христос остварио заједницу слободе, љубави с нама. Син Божији је сишао у свет и постао човек, Исус Христос, да бисмо ми, људи, у њему постали синови Божији.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Шта је неопходно да бисмо Бога познали као личност, као Оца?
2. Зашто је Црква заједница личности?
3. Да ли се знање о Богу које добијамо на часовима веронауке или читањем књига може поистоветити са знањем о Богу које стичемо као чланови Цркве? У чему је разлика између та два искуства?
4. Опишите некога кога познајете на основу приче информације о њему, а затим опишите онога кога волите. Уочавате ли разлику?
5. Објасните на који се начин остварује заједница с Богом у Христу?

ВЕРА КАО СРЕДСТВО БОГОПОЗНАЊА

Да бисмо могли да говоримо о хришћанском познању Бога на основу вере, потребно је, пре свега, да објаснимо шта је то вера у хришћанском искуству. Вера у Бога се различито тумачи, и то не само међу оним људима који не верују у Бога већ и међу верницима. Различите религије, због искуства вере у Бога утемељеног на различитим приступима овом проблему, различито говоре о Богу. Али, шта је то вера у хришћанском искуству?

Крштење као израз вере у Бога

Да би неко могао да постане члан Цркве, као што нам поручују апостоли, потребно је да верује и да буде крштен (Дап 2, 38). Дакле, без крштења, као израза вере у Бога, нико није могао да постане верник, односно хришћанин. У чему је суштина вере у Бога која се показује у крштењу?

На основу самог чина Крштења и објашњења која су о њему дали свети апостоли и свети оци, да би неко постао верник, тј. члан Цркве, најпре је требало да се на позив Исуса Христа (као што је то био случај са апостолима док је Христос био на земљи), а после Христовог вазнесења на небо на позив епископа и црквене заједнице, одрекне злог духа и његових сила да би исповедио веру у Бога Оца, Сина и Светога Духа. Дакле, исповедити веру значи одговорити на позив за остварење заједнице с људима у Цркви, који нам упућује сам Христос кроз епископа. Нико не може сам да исповеди веру индивидуалним начином живота, макар и најправилнијим испуњавањем божанских (хришћанских) закона. Дакле, исповедити веру у Бога значи постати члан Цркве, односно ући у заједницу са епископом и осталим члановима Евхаристије (грч. *εὐχαριστία* = благодарност).

У самом чину који претходи крштењу, после позива на одрицање од Сатане следи и позив ономе који жели да буде верник да се окрене од запада ка истоку. Док му се читају молитве за изгоњење злог духа, крштавани је окренут ка западу. Да би исповедио веру и да би постао члан евхаристијске заједнице, потребно је да се окрене ка истоку. Шта, конкретно, значи то окретање од запада према истоку да би неко исповедио веру у Бога, односно да би постао члан Цркве, Евхаристије?

Само окретање значи да је вера повезана са променом начина живота, тј. са променом односа према свету. Рађајући се, ми нужно заузимамо један став према животу и према Богу. Тај став, тј. однос утемељен је на природној нужности и огледа се у томе што је човек, пре свега, везан за породицу, а затим за друштво и за природу, и од њих добија и свој идентитет - јер човек себе идентификује у односу на заједницу за коју је везан и која му даје сигурност постојања. Те заједнице су, пре свега, видљиве и искуствене: то су породица и држава јер му оне, на основу природног искуства које човек у односу на њих има, обезбеђују постојање и сигурност.

Вера претпоставља промену тог става, односно утемељење свог идентитета на слободи, тј. на заједници са људима и с Богом која му није наметнута као што је то случај са породицом и са државом, односно која није заједница природе и искуства. Другим речима, вера се поистовећује са односом који имамо према животу, према

људима, према природи и према Богу. Међутим, тај однос треба да буде супротан ономе који заузимамо приликом физичког рађања, а то значи - треба да буде заснован на слободи. Под заједницом слободе овде подразумевамо ону заједницу која није утемељена нити на биолошким, нити на идеолошким или било којим другим основама које произлазе из природе.

С друге стране, исток је, по хришћанском схватању, страна света одакле се очекује други долазак Христа на земљу и остварење Царства Божијег кроз васкрсење из мртвих. Дакле, окренути се ка истоку значи окренути се својим животом ка последњем догађају историје, ка будућности, односно признати као постојеће Царство Божије које још увек није дошло и које не можемо чулима својим да идентификујемо као постојеће и на њему утемељити свој идентитет и своју сигурност постојања тиме што ћемо постати његови чланови.

Из овог хришћанског искуства произлази и дефиниција вере која је забележена у Светом писму и која гласи: „Вера је основ свега чему се надамо, потврда (постојања) ствари невидљивих” (Јев 11, 1), односно утемељење свога идентитета на „граду (држави) који ће доћи” (Јев 13, 14) и указује нам на то да се она поистовећује са слободом. Јер признати да постоји нешто што се не види и што се не може опипати и што се умом, логиком, не може доказати да постоји зато што још увек физички не постоји, као што је то будуће Царство Божије, и постати његов члан - значи управо слободу. Веровати значи, другим речима, познати, признати да нешто постоји, слободом, односно утемељити једну заједницу са људима и с Богом на основу будућег Царства Божијег које нам је само обећано, а то значи у исто време утемељити и своје постојање и своју личност на слободи.

У вези са вером, која се симболички показује том радњом, важно је напоменути да вера подразумева начин живота који ће пројављивати као постојеће и присутно оно животно стање света и људи које, по природи, физички још не постоји, а то је будуће Царство Божије. Тачније, вера се поистовећује са знањем, односно са идентификацијом нечега да постоји, што, по природи, још не постоји и зато вера има као последицу утемељење евхаристијске заједнице која представља то Царство Божије које ће доћи. Оно је сада и овде присутно и то као евхаристијска заједница, међутим, вером је присутно а не физички. Царство Божије ће физички тек доћи, али његова основа у историји је вера као заједница слободе људи с Богом у Христу и међу собом.

Оваква пројава Бога и његовог царства кроз Евхаристију, утемељена на вери, односно на слободи, даје могућност људима, с једне стране, да не верују у Бога, а с друге, пак, да се апсолутно слободно учлане у то Царство, што тада, наравно, значи да људи и своје постојање утемељују на својој слободи.

Дакле, познање Бога, које се поистовећује са вером, не извире из анализе Бога по природи, будући да се Бог и Царство Божије не могу идентификовати по природи, већ се темељи на слободи.

Осим тога, вера подразумева утемељење свога бића и своје сигурности на заједници с Богом и признање да Бог постоји иако га не видимо. Да би се та заједница остварила, потребна је заједница слободе с Богом и са људима, односно заједница која се не темељи на природи. Човек најлакше утемељује своју личност, односно своју сигурност, на природи и на стварима које види, али при том то није утемељење свога постојања на слободи, већ на нужности. Да би постао члан Цркве, човек је позван да

своју сигурност и лични идентитет, које је досад темељио на нужности, тј. на заједници са Богом, са родитељима и са природом - за које се својим искуством уверио да му дају сигурност у животу, утемељи на слободи, односно на заједници Царства Божијег о коме нема баш никаквог искуства. Да би човек то постигао, потребна му је слобода од заробљености природним везама, као и остварење заједнице с Богом и са људима на основу слободе. Другим речима, да би неко постао члан Царства Божијег, потребан је подвиг, јер није нимало лако човеку да природну заједницу са светом који га окружује замени заједницом слободе с њим, која подразумева да утемељи своје постојање на Литургији као на Царству Божијем које не види и не може да опипа или, пак, да логички потврди као сигурно и извесно.

Када остваримо заједницу слободе с Богом преко људи у Цркви, Бог за нас постаје постојећи и Отац зато што желимо да постоји за нас и да нам буде Бог и Отац, а људи постају наша браћа. Својом слободом откривамо Бога као личност, односно чинимо да Бог буде и наш Бог и Отац, да буде за нас личност са којом остварујемо заједницу љубави, као што и у људима откривамо непоновљиве личности кад смо у заједници с њима без икаквог интереса. Човек је слободно биће које свет око себе, па и Бога, идентификује слободно - ако то жели, тј. једино слободом, љубављу. Кад заволимо једно биће, односно кад остваримо заједницу слободе са њим (без икаквих природних, идеолошких или естетских и моралних принуда), јер љубав је заједница с другим, а не осећање, онда то биће за нас постаје непоновљиво, постаје личност, постаје наше биће и део нашег бића. Ова и оваква врста вере у Бога није просто признање да Бог постоји, већ се њоме остварује лична заједница с Богом када Бог за нас постаје непоновљива и апсолутно нама потребна личност - без које и ми не можемо да постојимо, односно Бог за нас постаје Отац.

Међутим, ову заједницу слободе између Бога и људи кроз Христа обезбеђује својом делатношћу Свети Дух. Он нас сједињује с Богом и међу собом у Христу на тај начин што нам даје различите службе у Цркви. Не сједињује нас, дакле, с Богом по природи и на основу природе и њених захтева, већ на основу слободе. Једнима даје епископску, другима свештеничку, трећима ђаконску, а четвртима лаичку службу, у оквиру које има много других служби, тј. дарова: дар пророштва, исцељивања болести, итд. Истовремено, ови дарови Светога Духа, односно службе, сједињују и нас, људе, једне с другима у нераскидиву заједницу без које нема ни дарова Светога Духа, и то у заједницу слободе, а не на основу наших природних нагона. Али треба нагласити да се управо преко Светога Духа и његове делатности, односно кроз Свету Литургију (грч. λειτουργία значи служба), Божије присуство у историји апсолутно заснива на слободи и показује се преко људи. Зато делатност Духа у историји отпочиње после вазнесења Христовог на небо, односно када Христос није више био физички присутан међу нама. Јер кроз физичко присуство Христово и Бог је присуствовао у свету кроз Христа на начин који се и искуствено могао потврдити. Међутим, после Христовог вазнесења на небо делатношћу Духа Бог у Христу такође присуствује у свету кроз људе, али сада апсолутно слободно, и то кроз тајну Свете Евхаристије, не приморавајући људе да га признају ако они то не желе.

На овај начин се конституише Црква која на основу наше слободе, односно на основу наше вере и дарова Светога Духа, као начина служења у њој, у исто време показује онога у кога верујемо, тј. показује Бога као Цркву и као присутног у свету, иако је, по природи, невидљив, и његово будуће Царство као заједницу људи са њим

који су непоновљиве личности. Јер, као што смо видели, и познање Бога као личности темељи се на нашој слободи, тј. на љубави, односно на заједници слободе нас, људи, с Богом, и људи за нас постају непоновљиве личности. У тој заједници, тј. у Цркви, познајемо Бога као личност, као Оца. Овакав однос према Богу мења и нас као личности. Бог за нас постаје део наше личности и извор нашег постојања, а ми постајемо синови Божији. Кроз овај начин вере у Бога, односно кроз Цркву, пројављује се и Бог на земљи. Другим речима, вером се показује Царство Божије у свету као Црква, иако то Царство тек треба да дође.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Објасните чин Крштења.
2. Шта је потребно да би неко постао верник, односно члан Цркве?
3. Зашто кажемо да нам се приликом крштења опраштају греси?
4. Шта је то крштење и у коју нас заједницу оно уводи?
5. Зашто се кроз Евхаристију пројављује Бог на земљи?

ЛИТУРГИЈСКО ИСКУСТВО ЛИЧНОСТИ

Да бисмо познали некога као личност, потребно је да слободно и из љубави желимо да га познамо, односно да с њим остваримо заједницу слободе. Да бисмо познали Бога као Оца, као личност, потребно је, дакле, да смо слободни, односно да променимо свој однос са светом који нас окружује и да остваримо заједницу слободе с њим. Будући да се Бог као личност, тј. Бог Отац, открива кроз Христа, односно у Цркви као заједници људи с њим, овај начин познања Бога претпоставља веру као љубав према људима, члановима Цркве.

Ова промена заједнице с људима у којој смо досад живели и улазак у Евхаристију представљају подвиг човека јер подразумевају промену наше личности, односно промену личног идентитета. Да бисмо то разумели, потребно је да се подсетимо шта је личност и одакле она извире.

Већ смо рекли да личност извире из односа с другима. Човек је биће заједнице и не може да живи, односно да постоји најпре без заједнице са другим људима, а затим и без заједнице с природом. На то нас упућује најпре Свето писмо кад говори о стварању човека као Адама и Еве (1Мој 1, 27), а затим и о томе да је човек, по себи, део природе. Зато он не може да живи нити без хране, нити без ваздуха, нити без осталог дела природе. Сваки човек је, међутим, посебна личност због тога што слободно остварује заједницу с бићима која га окружују. Захваљујући слободи коју има, он јесте посебна личност јер на посебан начин остварује однос према свету који га окружује. Однос који човек остварује са светом који га окружује и на основу кога јесте посебна и непоновљива личност не тиче се само људи и природе, већ и Бога.

Међутим, од свих односа-веза које остварује човек једна је пресудна и она га чини посебном личношћу и даје му идентитет. Та веза је она коју човек слободно и највише жели, за коју је спреман да да и свој живот. Све остале везе су у другом плану и подређене су овој вези.

Дакле, ко је човек, односно ко је он као личност - зависи од тога одакле човек црпи своју сигурност и своје постојање.

Да би неко постао члан Цркве и да би се сјединио с Богом у Христу, потребно је да промени свој досадашњи однос према људима и свету који га окружује. Потребно је да заједници с Богом подреди све остале везе које има. Другачије не може да промени своју личност. Будући да се Бог после вазнесења Христовог на небо открива преко људи - чланова литургијске заједнице који су посредством Духа Светога (читај кроз заједницу слободе са Богом) поистовећени са Христом, та заједница са Богом подразумева заједницу с људима као са иконама Божијим, односно као са синовима Божијим. То значи да људе не треба посматрати као природу, већ као личности. У томе и јесте суштина Цркве: променом природног идентитета, који се мења променом односа према људима, добијамо нови идентитет - идентитет сина Божијег, који пројављујемо у Цркви и као Црква.

Суштина личности у хришћанству, дакле, састоји се у томе не да човек буде против природе, већ да нам Бог, који се пројављује у Христу, односно у литургијском сабрању, буде извор живота и извор нашег личног идентитета, тј. и нама и природи. У таквом односу човека са Богом човек се обожује, а природа постаје бесмртна, односно

човек постаје, као личност, син Божији, а остаје човек по природи.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Какву заједницу човек остварује с Богом и са људима у Евхаристији?
2. Објасните зашто је та заједница значајна за људе и за природу.
3. Зашто је потребно да нам заједница с Богом и са људима као личностима буде најважнија?
4. У чему се састоји суштина личности у хришћанству?
5. Може ли се волети Бог, а да се не воли човек?

ЦРКВА, ОДНОСНО СВЕТА ЛИТУРГИЈА - ПРИСУТНИ ХРИСТОС

На основу докумената који описују присуство Христово после његовог васкрсења из мртвих, када се и показало да је Христос Син Божији, закључујемо да се васкрсли Христос препознаје као присутан у свету кроз Свету Евхаристију (уп. Лк 24; Јн 20, 19), и то као онај ко приноси дарове Богу. Међутим, васкрсли Христос је у свету био видљив и присутан за његове ученике који су имали заједницу слободе с њим у литургијском (грч. *λειτουργία* = служба, исто што и Евхаристија) сабрању. Другим речима, они који су били лично везани за Христа - они су га и видели, а то се догађало са Христовим ученицима на евхаристијском сабрању (Јн 21, 12-13).

Заједницу слободе са Христом ученици су остваривали и после вазнесења Христовог на небо, што значи кад Христос више није био телесно присутан међу њима, такође кроз Евхаристију, и то посредством Светога Духа. Господ Христос је ученицима послао Духа Светога, који их је, у ствари, сједињавао са Христом кроз Евхаристију и у Евхаристији. По речима светог апостола Павла, тамо где је Дух - тамо је и Христос, односно евхаристијска заједница (уп. 2Кор 13, 13). Другим речима, Дух Свети својом делатношћу и енергијом конституише евхаристијску заједницу као свезу љубави људи с Богом у Христу, то јест као заједницу оних који су поверовали у Христа као Сина Божијег и спаситеља света (уп. Дап 2, 41-42). На крају, Евхаристија се од почетка називала и „Вечером љубави, то јест заједницом љубави (уп. 1Кор 13), или „Вечером Господњом“ (1Кор 11, 20) због тога што су на њој људи сабрани из љубави према Христу постали њени чланови. И управо та љубав између Христа и његових ученика, односно то сабрање на једном месту, као дар Светога Духа, чини Христа присутним у њој, и то Христову личност, иако је он физички одсутан. Како ово можемо боље схватити? Како неко може да буде присутан као личност, а да је истовремено физички одсутан? Ево једног примера који ће нам помоћи у разумевању овог проблема.

Милан и Александар су били велики пријатељи. Волели су један другог и били су нераздвојни. Једном приликом су се договорили да се нађу у једном ресторану у шест часова по подне. Милан је дошао на заказани састанак, док Александар, из одређених разлога, није дошао. Међутим, очекујући свог пријатеља Александра Милан је приметио да је читав ресторан у том тренутку био испуњен Александром иако он није тамо дошао. Друге људе, који су у то време били присутни, Милан као да није ни примећивао, иако се касније сећао скоро свих који су тамо били. Како је то могуће? Могуће је да неко кога волимо и за кога смо везани буде са нама присутан иако је физички одсутан управо захваљујући љубави и нашој везаности за њега. Физичка присутност није довољна да неко за нас постоји и као личност уколико немамо заједницу с њим. Потребно је, дакле, да некога волимо да би он за нас постојао као личност, односно неопходна је наша везаност за њега као и његова везаност за нас.

Пројава Христова преко људи, чланова евхаристијске заједнице, указује на то да се Бог у Цркви пројављује на такав начин да у потпуности чува слободу људи у односу на њега. Зато се заједница с Богом у Христу остварује једино Духом Светим. Јер, по речима апостола, „тамо где је Дух, тамо је слобода“. У противном, да се Бог пројављује у сили, ко би од људи могао да га не призна за Бога. Међутим, тада људи не би имали заједницу слободе с Богом и Бог за нас не би био личност, као што ни ми не бисмо

били личности у једној насилној заједници с њим. С друге стране, да би човек у евхаристијском сабрању људи видео присуство и пројаву самога Бога, потребно је да са људима има заједницу слободе као са иконама Божијим, а не као са обичним смртним људима. И ову (евхаристијску) заједницу остварује Свети Дух, који Божију пројаву међу људима чини слободном да би и људи имали слободну заједницу с Богом.

Дакле, Христос је присутан на земљи у Евхаристији као заједници многих с њим, и то посредством Светога Духа. Дух Свети обезбеђује да евхаристијска заједница буде заједница слободе, љубави, између Христа и његових пријатеља, на исти начин као што је посредовао приликом рођења Христовог од Богородице, или у остварењу заједнице апостола са Христом, где је слобода како Бога, тако и човека била кључна у остварењу међусобне заједнице. И ту слободу осигурава Свети Дух.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Где можемо срести Христа?
2. Зашто је васкрсли Христос најпре био видљив само својим ученицима?
3. На који начин се поистовећује Христос са члановима литургијске заједнице?
4. Која је улога Светога Духа у нашем животу?
5. Да ли сте и ви некад присуствовали Литургији? Опишите шта сте тамо видели. Објасните речи апостола: „Тамо где је Дух, тамо је слобода“.

БОГОЉУБЉЕ КАО ЧОВЕКОЉУБЉЕ

Да би човек остварио заједницу с Богом, потребно је да оствари заједницу с људима. Бог се пројављује у свету, као што смо видели, у потпуности кроз Христа који је Син Божији, али и човек, а затим кроз чланове евхаристијске заједнице, као и кроз сваког човека, јер човек је икона Божија. На тај начин љубав према Богу има као последицу љубав према људима, а пре свега заједницу са члановима Евхаристије. Тачније, заједница слободе, љубави човека с Богом у Христу гради Цркву као заједницу људи, и то посебне врсте. Јер, Христос се пројављује у свету кроз људе који су везани за њега у Евхаристији. То су, пре свих, Пресвета Богородица, апостоли, мученици, светитељи и сви који су крштени и који су ушли у заједницу са Христом, односно у евхаристијску заједницу. Истовремено, ако волимо човека као онога преко кога се открива сам Бог, онда и човека обожујемо. У противном, уколико не волимо човека слободном и чистом љубављу, он за нас престаје да буде икона Божија и постаје ствар. У том искуству и Бог престаје да буде истинита и жива личност и постаје безлична виша сила.

Дакле, остварити заједницу љубави с Богом у Христу, који се показује на такав начин, кроз Евхаристију, у лицу конкретних људи, претпоставља слободу као подвиг. Ова заједница слободе, међутим, пројављује истинитог Бога као личност, као Оца, који је то што јесте, вечни Отац, зато што има Сина који га својим оваплоћењем открива међу људима и кроз људе, и то помоћу Светога Духа.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Ко гради Цркву као заједницу људи с Богом?
2. Како изгледа човек када га волимо?
3. Објасните шта би било кад би се сви људи на свету управљали у свом животу љубављу према другом човеку.
4. Чему нас упућује хришћанска вера?

СВЕТА ТРОЈИЦА - ЈЕДАН БОГ

Бог као Биће заједнице

Иако исповеда веру у једнога Бога као и многе друге монотеистичке религије, хришћанство се од њих разликује управо по томе што верује да је један Бог, у ствари, Отац који вечно има Сина и Светог Духа, односно да је један Бог Света Тројица: Отац, Син и Свети Дух.

Хришћанска вера у Бога као Свету Тројицу обично се схвата само као једна формална разлика у односу на друге монотеистичке религије. Због тога, када се говори о хришћанском Богу, обично се наглашава да и хришћани верују у једног Бога, док се у други план ставља Божија тројичност.

Дакле, полазна тачка истинитости Божијег постојања за многе људе чини се да је само то што је Бог један. Питање, пак, да ли уопште може да буде говора о постојању једнога Бога као личности, тј. као апсолутно слободног и конкретног бића, ако тај Бог у исто време није и Света Тројица, односно заједница личности, данас скоро да се и не поставља. Колико је ово питање важно за живот људи и целог тварног света, као и за истинско постојање Цркве - која је нови начин живота људи и створене природе, утемељен управо на обрасцу постојања Свете Тројице, и тиме омогућује тварном свету да учествује у Божијем животу и да на тај начин победи смрт, а људима да буду вечне личности - покушаћемо да покажемо касније. Најпре да видимо у каквог Бога верују хришћани?

Вера у Бога у Старом и Новом Завету

Појавивши се као природни наставак Старог завета и старозаветне цркве, хришћанска црква је наследила и библијску веру у једнога Бога. Веру у Бога Аврама, Исака, Јакова, у Бога старозаветних отаца, који се открива као конкретно биће и као биће заједнице.

Бог Старог завета сам за себе каже: „Ја сам онај који јесам“ (2Мој 3, 14), и на тај начин открива да је он конкретно биће, Бог Отац, а не безлична „виша сила“, како многи данас називају Бога. Истовремено, кроз откривање конкретним личностима и остваривањем заједнице с њима Бог показује да он није биће које се осамљује у свом постојању, него је биће заједнице, односно личност. То значи да је он Бог Аврама, Исака, Јакова, а затим у Новом завету Бог Исуса Христа.

Новозаветна црква верује у истог Бога као и Јевреји Старог завета. Исус Христос никада није говорио да његови сународници не верују у правога Бога. Напротив, и он и његови ученици обраћали су се том истом Богу у кога су веровали и старозаветни праведници.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Објасните зашто је Бог биће заједнице.
2. Због чега се може тврдити да новозаветни и старозаветни људи верују у исто-га Бога?

БОГ ЈЕ ОТАЦ

И поред вере у једног и истог Бога, Нови завет, међутим, у односу на Стари, доноси и неке новине. У чему се те новине састоје?

Прва новина, коју по питању вере у Бога доноси Нови завет у односу на Стари, јесте да је један Бог Отац Господа Исуса Христа. Али - запитаће се неко - у чему је овде новина? Зар нису и Јевреји називали Бога Оцем? Свакако, и у Старом завету је Бог називан Оцем и схватан као Отац. На то указује име „АВВА“ за Бога, које су користили Јевреји, а означавало је Оца. Али Бог за Јевреје није био Отац као личност, који је то што јесте, у заједници са Сином, и зато ово име за Бога није код Јевреја било једино којим су му се обраћали. Јевреји су, поред тог имена, имали и друга имена за Бога. Међутим, име које је највише одговарало Богу, у складу са јеврејским схватањем Бога, било је оно којим је Бог сам себе назвао кад се открио Мојсију: „Онај који јесте“, конкретан, али ипак не и личност.

За разлику од старозаветног схватања Бога, Нови завет указује на то да је један Бог Отац Господа Исуса Христа: „Бог и Отац Господа нашег Исуса Христа“ (1.Пт 1, 3). Дакле, Бог није Отац просто зато што га и тако можемо назвати, већ зато што има Сина - Исуса Христа. Бог је Отац само Господу Исусу Христу. Сам Господ Исус Христос је Бога називао својим Оцем, а то је и показао целокупним својим животом на земљи: Бог коме се Христос обраћа био је у правом смислу речи само Његов Отац, односно он није имао другог Оца осим Бога Оца (Лк 2, 48-49), као што ни Бог Отац нема другог Сина до Исуса Христа. Специфичност Божијег очинства у Новом завету у односу на Стари завет потврђује се и посебним односом који има Господ Исус Христос, а затим и његови ученици, према Богу Оцу - за разлику од старозаветних праведника. Тај посебан однос огледа се у Христовом обраћању Богу са АВВА. То је арамејска реч која значи отац, и коју је користио Исус Христос у обраћању Богу, а изражава најсуптилнију, личну везаност за онога коме се обраћа. За разлику од Христа и његових ученика, старозаветни праведници су се бојали Бога. Христови ученици нису се обраћали Богу као Оцу ни на који други начин осим преко Христа и као Оцу Господа нашег Исуса Христа (видети Гал 4, 4-6). У општењу с Богом Оцем преко Христа, са којим су били у личном заједништву, и Бог им је био ближи него што је био праведницима у Старом завету.

Дакле, за разлику од старозаветног схватања Бога, за хришћане је Бог конкретно биће, личност, тј. вечни Отац, зато што вечно има Сина Исуса Христа. Бог је вечни Отац и то чини његов вечни идентитет, јер је у вечној заједници слободе са Сином који га зове Оцем и познаје га као Оца. На крају, како може Бог бити вечни Отац ако нема вечно Сина? Бог је Отац и вечна личност у заједници са Сином.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Објасните разлику између старозаветног и новозаветног схватања Бога Оца.
2. Зашто је Бог Отац ближи новозаветним људима него праведницима у Старом завету?
3. Како разумете истину да је Бог Отац вечна личност у заједници са Сином?

ИСУС ХРИСТОС - СИН БОЖИЈИ

Друга новина, по питању вере у Бога, коју доноси Нови у односу на Стари завет јесте да је Исус Христос Син Божији. У Старом Завету ниједна од поменутих личности које су биле у заједници с Богом није себе назвала, нити је од других названа Сином Божијим и Месијом као што је то случај са Исусом Христом. Христос је за себе говорио да је Син Човечији, Месија, и њега су за Сина Божијег и Месију исповедали не само његови ученици већ и многи други.

Христос је и сам за себе говорио да је Син Божији који је дошао у свет да испуни вољу Очеу, што је и Црква прихватила. Читав живот Исуса Христа је потврђивао да он није само човек већ и Син Божији - на тај начин што је Христос, пре свега, био лично везан за Бога Оца, за кога је и свој живот дао на крсту. На крају, сам Бог Отац је потврдио да је Христос његов Син љубљени, јединородни, који је по његовој вољи. То је најупечатљивије потврдио васкрсењем Христа из мртвих. Бог је подигао Христа из мртвих Светим Духом, показавши на тај начин да је Христос Син његов љубљени, за кога је и Бог Отац лично везан.

Ово указује на закључак да је хришћански Бог, Бог Отац, који је то што јесте, вечни Отац, личност, управо због тога што од вечности има Сина. Али и Господ Христос, Син Божији је такође Бог и Син, тј. вечна личност, зато што је вечни Син Бога Оца, односно зато што је у вечној заједници слободе, тј. у љубави са Богом Оцем. Имена Отац и Син изражавају личности, као и то у каквом односу стоје те две личности једна према другој.

На крају, рана Црква управо то и сведочи - да је један Бог Отац и да је Господ Христос Син Бога живог, који је рођен од Бога Оца и пре него што су векови створени, односно пре сваког времена.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Објасните шта је ново у Новом завету у појави Сина Божијег.
2. Како је Бог показао да је Исус Христос Син његов љубљени?
3. Зашто је Исус Христос Бог и Син?

СВЕТИ ДУХ - ТРЕЋЕ ЛИЦЕ СВЕТЕ ТРОЈИЦЕ

Још једна новина коју доноси Нови завет, а која је везана за веру у Бога, јесте да је и Свети Дух Бог, тј. треће лице Свете Тројице. По вазнесењу на небо Господ Христос је својим ученицима обећао „другог утешитеља“ - Духа Истине који од Оца исходи, а кога ће им Он послати. Другу личност у односу на Оца и Сина, који је такође Бог јер од Оца исходи и који ће наставити дело Сина на земљи. А та личност је Дух Свети, као трећа личност Свете Тројице, која својом делатношћу, заједно са Сином, доноси у историју Царство Небеско, Царство Божије (видети Мт 12, 28), тј. доноси ослобођење створене природе од смрти кроз њено сједињавање са Сином Божијим.

Дакле, и дело које чини Дух такође припада Богу, што указује на то да је и Дух Свети Бог. По вазнесењу Христовом на небо, Царство Божије које твори Дух на земљи јесте заједница тела Христовог, тј. литургијска заједница. У њој Дух раздаје различите дарове-службе људима, који су због тога дарови за вечни живот, јер се преко њих чланови Цркве сједињују са Христом, Сином Божијим, до поистовећења с њим. Дух Свети низводи Сина до људи и природе и сједињује људе и природу са Сином, чинећи их Христом. Тако Дух, који је Бог, пројављује Царство Небеско у историји, односно чини присутним самога Бога, у личности Сина Божијег, у свету кроз Христа, а затим, после Христовог вазнесења, чини Христа присутним у Литургији и као литургијску заједницу кроз чланове Литургије док он и физички поново не дође. Без Духа Светога, такође, нема спасења тварној природи, као што нема спасења ни без Оца и Сина. На тај начин се Дух појављује у историји као Бог, раван Оцу и Сину по божанству. Између осталог, Дух Свети потврђује своје божанство и чудима која чини у Цркви.

Дакле, Бог у кога хришћани верују јесте један Бог Отац који вечно има, односно рађа Сина и има, односно исходи Духа. У исто време, и Син и Дух су конкретне и непоновљиве личности јер су у вечној заједници слободе, односно у љубави са Оцем. Другим речима, хришћански Бог јесте Света Тројица: заједница личности Оца са Сином и Светим Духом.

Ту своју веру хришћани исповедају од почетка кроз крштење, (видети Мт 19, 28), а затим и кроз Свету Литургију, као и жртвовањем својих живота за ту истину.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Објасните зашто је Свети Дух Бог.
2. Чиме све Свети Дух потврђује своје Божанство?
3. Зашто су Син и Свети Дух конкретне и непоновљиве личности?
4. Образложите зашто је хришћански Бог апсолутна и слободна личност?

ТУМАЧЕЊЕ ВЕРЕ У СВЕТУ ТРОЈИЦУ КАО ЈЕДНОГ БОГА

После поменутих промена у односу на старозаветну веру у Бога, које је Христос донео, а његови ученици прихватили, поставило се питање да ли хришћани верују у једног Бога. Хришћани верују да је Бог један, иако истовремено исповедају да је један Бог Света Тројица, јер их на то обавезује старозаветно наслеђе на коме су и хришћани инсистирали у односу на политеизам (многобоштво), а затим и због тога што сам појам Бога то захтева. Међутим, како је Црква ту своју веру објаснила?

Први одговори које су дали поједини хришћански мислиоци, пореклом Јелини, на питање како то да хришћани верују у једног Бога, а у исто време и у Свету Тројицу, били су у складу са јелинском онтологијом (науком о бићу) и гласили су: један Бог је, у ствари, једна безлична суштина, једна природа из које се пројављују Отац, Син и Свети Дух и у њу се поново враћају (јеретици модалисти); или један Бог је апсолутна јединка (монада), а то је Бог Отац, који је то што јесте по суштини, док су Син и Свети Дух створења Божија и нису исте суштине са тим једним Богом (Аријева јерес); или, пак, Бог је један, док су Отац, Син и Свети Дух само улоге које тај један Бог има у односу на свет и његово спасење (Савелијева јерес).

Сви ови одговори били су у складу са старојелинским схватањем Бога - и уопште постојања - и Црква их није прихватила зато што су негирани да су Отац, Син и Свети Дух потпуне и вечне личности. О каквом схватању постојања се радило код Јелина?

Старојелинско филозофско схватање бића

Само питање како Бог може да буде у исто време један и тројица, као и одговор појединих јелинских мислилаца да је то немогуће, показује да су Јелини под изразом један Бог подразумевали биће као „једно“, само. Тројичност, односно „мноштво“ као конкретна бића, по схватању Јелина, само по себи негира „једно“. Ако се и говори о мноштву, њему увек претходи „једно“ као једна безлична природа из које произлази мноштво и у коју се поново враћа. Сва конкретна бића, укључујући ту и богове и људе, рађала су се из тог једног, тј. из једне природе, и у односу на то „једно“, опште, из кога су се рађала била су само појаве (феномени), а не вечно постојећа бића. Пре него што ће се појавити као конкретна бића нису постојала. Постојало је само то „једно“, опште биће. На крају, конкретна бића ће нестати на тај начин што ће се поново вратити у ту суштину, у то „једно“ које је само по себи безлично. „Мноштво“, као конкретна бића која су вечна, не може истовремено бити „једно“. Или постоји један, или постоје многи. Један и многи не могу вечно сапостојати у смислу јединственог бића - то је било јелинско филозофско схватање.

Дакле, оно што је у јелинској философији отежавало разумевање библијске вере у једног Бога, који је Света Тројица, било је нераздељивост појма личности као конкретног и непоновљивог бића, које је то само у заједници с другим бићем. Истовремено, јелинска мисао је увек давала предност једноме (суштини) у односу на многе (личност) у контексту постојања.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Објасните да ли хришћани верују у једнога Бога.
2. Како су на то питање одговарали стари Јелини?
3. Зашто одговоре тих мислилаца Црква није прихватила?
4. Како су стари Јелини схватали биће Бога?
5. Шта је у јелинској философији отежавало разумевање библијске вере у једног Бога који је Света Тројица?

ЈЕДАН И МНОГИ - ЈЕДИНСТВО И МНОШТВО

За разлику од јелинског схватања бића, свети оци су инсистирали на томе да су Бог Отац, Син и Свети Дух три конкретна бића, три личности, а не улоге или појаве једног Бога или једне безличне суштине. Божанска суштина не постоји сама за себе, гола, без конкретних бића, односно без конкретних личности Оца, Сина и Светога Духа - слично људској суштини која не постоји мимо конкретних људи: Марије, Милана, Добривоја итд.

Међутим, овакво тумачење је постављало проблем јединства Божијег, односно као да се поново враћало од библијског монотеизма на политеизам (много богова). Јер, кад говоримо о људској природи, увек имамо у виду много људи. Да ли се нешто слично дешава и са Светом Тројицом? Да ли можемо говорити, када је реч о Светој Тројици, о три бога?

Разлика у постојању између Свете Тројице и људи јесте у томе што су људи и људска природа створени. Људи су, као конкретна бића, раздвојени једни у односу на друге и постоје независно у односу на друге јер су створени, односно јер постоје у времену и простору. И зато, кад се говори о људској природи, говори се о многим људима.

Бог, међутим, није створен. Да је створен, не би ни био Бог. Бог Отац, Син и Свети Дух су вечна бића. Између њих не постоји нити временска, нити просторна дистанца у постојању, а самим тим ни раздвојеност по природи. Зато је Бог један по природи. Истовремено, Бог Отац, Син и Свети Дух су и вечне личности. Бог Отац је вечни Отац и вечно постојећа личност зато што је у вечној заједници са Сином и Духом. Постојање Бога Оца претпоставља и постојање Сина и Духа. Да би постојала једна личност, она претпоставља постојање најмање још једне личности са којом у вези и постоји. Дакле, да би постојао један, он претпоставља мноштво. Према томе, немогуће је рећи да у Богу било која од три личности постоји, или да може да постоји одвојено од осталих личности. Бог Отац, Син и Свети Дух су три личности, три потпуна бића која постоје истовремено и њихова природа је јединствена. Зато је Бог троједан.

Дакле, хришћани верују у Свету Тројицу као једнога Бога. Јединство и мноштво у Богу се не искључују, као што се то дешава у створеној природи, већ „једно“ захтева „мноштво“ од самог почетка да би могло постојати.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Како су свети оци разрешили питање вере у једног Бога који је Света Тројица?
2. Објасните у чему је разлика између постојања људи и Свете Тројице.
3. Зашто је природа Оца, Сина и Светога Духа јединствена, а људска природа раздвојена, односно зашто је Бог троједан?

ЛИЧНОСТ ОЦА ЈЕСТЕ УЗРОК ПОСТОЈАЊА БОЖАНСКЕ ПРИРОДЕ

У исто време, становиште Цркве је било да оно што узрокује постојање божанских личности није суштина, већ личност Бога Оца. Међутим, шта су конкретно Оци Цркве под тим подразумевали?

Коначном схватању личности и схватању да је личност узрок постојања природе, претходиле су две крупне промене које је хришћанство донело у односу на јелинско схватање постојања. Прва је била промена јелинске космологије, односно ново схватање да свет није вечан, већ да има почетак постојања и да га је створио Бог Отац слободно, и то ни из чега, кроз Сина и Духа. Дакле, узрок постојања створене суштине јесте слобода једне конкретне личности - Бога Оца.

Друга промена састојала се у томе што су свети оци поставили и питање узрока у постојању Свете Тројице. Другим речима, поставили су питање ко је узрок Божијег постојања - божанска суштина или личност Оца, и у складу с библијском вером у Бога као Оца одговорили су да је узрок Божијег постојања Бог Отац. Павећи разлику између природе божије и Бога Оца као личности, свети оци су учили да оно што узрокује да Бог постоји јесте личност Оца, а не божанска природа. На тај начин личност је добила првенство у односу на природу (суштину) у онтолошком смислу, без обзира на то што личност и природа у Богу постоје истовремено (јер не постоји природа без личности, као што не постоји ни личност без природе), а постојање (Божије) објашњено је тако да је оно израз слободе - личности, а не нужности природе. У противном, ако Бог није личност, односно слободан у свом постојању, онда је све детерминисано, нужно, неслободно у свом постојању, јер постоји на основу закона безличне божанске суштине, као што су о томе говорили и стари јелински философи.

У складу са таквим схватањем постојања као зависног од слободе једне личности, тј. од Бога Оца, свети оци су ослободили биће нужности, које диктира природа, суштина.

Истовремено, слобода личности у Богу се изражава као заједница, као љубав према другој личности. Јер личност не постоји сама без заједнице са другом личношћу. Дакле, Бог је љубав зато што је заједница личности.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Објасните зашто је личност узрок постојања природе.
2. Ко је узрок Божијег постојања? Објасните то.
3. Како се изражава слобода личности у Богу?
4. Зашто је Бог љубав?

ОНТОЛОШКЕ ПОСЛЕДИЦЕ ВЕРЕ У БОГА КАО СВЕТУ ТРОЈИЦУ

Значај антропологије који произлази из учења Цркве о троједном Богу лежи у значају личности за људско постојање. Човек је, иако створен и смртан по природи, икона Божија и призван је да постоји на начин на који постоји Бог да би превазишао ограничења и трулежност природе. То човек може постићи изласком из себе самог и остварењем заједнице слободе са другим. Тај други и наш однос са њим дају нам идентитет, чине нас онима који смо, тј. личностима. Другим речима, оно што је одговорно за наше вечно биће и за нашу јединственост као личности јесте наша слобода. Али под условом да се наша слобода изражава у заједници љубави према другом, и то, пре свега, као заједница са Богом у Христу.

Дакле, хришћани су дали најдрагоценији појам који свет има - појам личности. Ово, међутим, није само теорија. Појам личности постао је део не само нашег хришћанског наслеђа већ и наше културе уопште.

Међутим, појам личности је у наше време претрпео многе измене у свом садржају. Највећа и најтрагичнија измена јесте та што је личност поистовећена са индивидуом. Оно што нам даје идентитет који не умире нисмо ми сами и наша природа, већ лични однос са другим, односно са Богом.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. На који је начин човек превазишао ограничења и трулежност природе?
2. На основу којег искуства можемо да разумемо хришћанску веру у Бога који је Света Тројица?
3. Опишите своје искуство кад сте и ви неког много волели.
4. Зашто је у православном хришћанству неприхватљив човек као индивидуа?
5. Зашто постоји непријатељство међу људима?

ХРИШЋАНСТВО ЈЕ ЦРКВА

Црква - заједница будућег века

Хришћанство се у историји појављује као Црква. Сам појам Црква (грч. ἐκκλησία = скупштина) означавао је у античкој Грчкој признату заједницу грађана једног града-државе која је изражавала њен начин уређења и повремено се јавно састајала да би конституисала и пројављивала тај град-државу. Будући да су хришћани за себе узели баш ово име, то значи, пре свега, да је хришћанство једна конкретна заједница која се назива Црква.

За разлику од цркве као политичке организације античке Грчке, која је своје постојање добијала од народа, односно од државе у којој је настајала, хришћанска Црква себе сматра заједницом чији су корени не у историји, већ у будућем Царству Божијем, и којој је начелник и извор постојања сам Бог, а не људи, али кроз Христа од кога њени чланови добијају име.

Током историје се Црква појављује најпре у Старом завету, избором Аврама, кога је Бог позвао да му следи, и његових наследника, који су због благослова Божијег названи „изабрани народ“. Старозаветна Црква је, међутим, била само „тип и сенка“ будућег Царства Божијег.

Новозаветна, односно хришћанска Црква, појављује се у историји оваплоћењем Сина Божијег, Исуса Христа, и његових следбеника, и то као наставак старозаветне Цркве. Међутим, новозаветна Црква, која темељи своје постојање на Богу и његовој „власти (држави) која је на небесима“, а не на сили и власти овога света (уп. Јев 13, 14), због оваплоћења Христовог, који је цар будућег века, ближа је Царству Божијем него старозаветна и зато њега јасније изражава. Хришћани су грађани једнога „града“ који није од овога света, тј. грађани су Царства Божијег које тек треба да у потпуности дође. Оно је почело да се остварује у историји избором Аврама од стране Бога и историјом „изабраног народа“, а још јасније се појавило у Новом завету са Исусом Христом, који је цар тог будућег Царства (што је показано његовим васкрсењем из мртвих), и историјом Цркве, док ће се у потпуности остварити тек на крају историје, када Христос поново дође и кад коначно буде укинута смрт у природи. У односу на крај, тј. на будуће Царство Божије, новозаветна Црква је његова икона (слика). Дакле, старозаветна Црква је сенка будућег Царства Божијег, новозаветна је икона, а истина је стање будућег Царства Божијег.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Где су корени Цркве Божије?
2. Каква је разлика између Цркве у Старом завету, Новом завету и Цркве као будућег Царства Божијег?
3. Објасните зашто је новозаветна Црква икона (слика) будућег Царства Божијег.

ЦРКВА - ИСТИНА КАО ЗАЈЕДНИЦА

Будуће Царство Божије има своју структуру и поредак у коме целокупна творевина превазилази смрт. Та структура изгледа овако: Христос у заједници са апостолима и народом Божијим, сабраним на једном месту, а са њима и читава творевина-природа. На ову структуру Царства указује Свето писмо, а нарочито књига Откривења.

Ово искуство будућег Царства Божијег међу хришћанима показује се, пре свега, кроз Евхаристију - њену структуру и поредак, кроз сабрање свих верних на једном месту, око једног епископа окруженог свештенством и народом. Хришћани су увек изражавали своју припадност Цркви, односно будућем Царству Божијем, на тај начин што су се у недељу сви сабирали на једном месту око једног, првог међу њима (начелника), ради приношења бескрвне жртве Богу у виду хлеба и вина као благодарности Богу, те ради призива Светога Духа на све чланове и на дарове природе због њиховог вечног живота. У том сабрању су „предокушали” будуће Царство Божије, које ће се у потпуности потврдити тек у будућности. Недеља је дан Христовог васкрсења и симболично означава почетак будућег века у коме неће бити смрти. Сабрани сви на једном месту, под једним начелником - епископом, „ломили су хлеб и хвалили Бога” (Дап 2, 46-47). Другим речима, сабрани на Евхаристији, хришћани исповедају веру у припадност будућем Царству Божијем, које ће тек доћи, али у исто време су и чланови тога царства.

Да је суштина Царства Божијег превазилажење смрти и вечни живот за све људе и сву природу, на то је јасно указао догађај васкрсења Исуса Христа из мртвих, који је као први у Цркви постао и почетак новог живота. Победа над смрћу се, пак, остварује кроз љубав људи према Богу и другим људима у Христу. Ову димензију будућег Царства Божијег Црква изражава, колико је то могуће, у оквиру света који још увек лежи у смрти и у злу, кроз Евхаристију и њене симболе. Због тога хришћани своје чланство и постојање у Цркви, у којој превазилазе смрт, темеље на Евхаристији, која је, сама по себи, у исто време заједница Бога са људима и природом у Христу. Зато је Евхаристија присуство Царства Божијег, али и израз вере у будуће Царство Божије и његово ишчекивање као догађаја свеопштег васкрсења из мртвих и коначне победе живота над смрћу за све људе и за сву природу. Ту своју веру хришћани изражавају и кроз молитве и евхаристијске радње, али, пре свега, кроз само евхаристијско устројство, које је икона будућег Царства Божијег.

У свакодневном животу се види да је неко хришћанин на основу односа који он има према другим људима и према природи. А тај однос треба да буде саобразан животу у Царству Божијем, за које хришћани верују да ће доћи.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Прикажите структуру будућег Царства Божијег. Где се и како та структура сада показује?
2. На који начин Христово васкрсење сведочи о будућем Царству Божијем?
3. У чему је разлика између садашњег стања Цркве и стања у будућем Царству Божијем?
4. Опишите разлику између прототипа и иконе, односно слике и насликаног.

РЕЛИГИЈА ИЛИ ЦРКВА?

Када говоримо о хришћанству и о хришћанима, треба да имамо на уму пре свега то да је хришћанство Црква и да је хришћанин члан једне конкретне евхаристијске заједнице - Цркве. На тај начин хришћани су чланови будућег Царства Божијег, а хришћанство, односно Црква, показује да није религија.

Дакле, хришћанство није ни идеологија ни, просто, једно од многобројних религијских учења, нити, пак, религија. За разлику од Цркве која ставља акценат на лично заједништво као једини основ живота, и то на заједништво слободе човека са другим човеком и Богом, и због тога је незамислива без евхаристијског сабрања, религија је индивидуални однос са Богом, а религијска заједница је скуп индивидуа које уједињују заједничка начела.

Будући да хришћанин не може постојати мимо заједнице слободе, и то истовремено са Богом, другим човеком и природом, тј. мимо литургијске заједнице, онда се подразумева да је хришћанство Црква, конкретна заједница личности - литургијска заједница верних једнога насеља на једноме месту. Заједница слободе човека с Богом, са другим људима и са природом има, такође, посебну структуру, која извире из будућег Царства Божијег, а показује се у Литургији, јер будуће Царство Божије једино је истинско постојање света и човека за хришћане. Зато, нико не може да буде хришћанин ако није члан Цркве, као конкретне заједнице, односно ако се не сабира у недељни дан са свима осталим хришћанима једнога места на Евхаристији, која је икона будућег Царства Божијег. Нико не може да буде хришћанин сам за себе, тј. мимо литургијске заједнице. Како каже једна стара латинска пословица: *unus christianus, nullus christianus* (један хришћанин једнако је ниједан хришћанин). Међутим, религиозан човек може да буде религиозан и мимо Цркве, односно и мимо личне заједнице слободе с Богом и са другим људима, која се показује у Литургији. Другим речима, Црква се разликује од религије у начину постојања људи и природе.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Објасните зашто је хришћанство, пре свега, Црква.
2. Шта је религија?
3. Каква је разлика између религије и Цркве?
4. Зашто нико не може да буде хришћанин сам за себе?

ЦРКВА - ЦИЉ ИСТОРИЈЕ

Извори за историју новозаветне Цркве и њеног начелника и главе, Исуса Христа, јесу: Четири јеванђеља, Дела апостолска, а затим и друге књиге Светог писма Новог завета. Али пре него што пређемо на објашњавање како је Црква циљ света и историје, потребно је да кажемо реч-две о библијском, односно хришћанском схватању историје.

Историја се, као што знамо, бави прошлим догађајима везаним за људе и људско друштво. За разлику од класичне античке и уопште светске историографије, која под историјом подразумева просто набрајање и описивање догађаја који су се десили у прошлости, библијска историографија сведочи вером о коначном циљу историје, кроз одређене догађаје у прошлости. Људска историја није просто догађање, већ догађање са једним одређеним циљем. Зато историја није просто описивање догађаја из прошлости, већ проналажење њиховог смисла. Библијски историчари посматрају и оцењују прошле догађаје у контексту коначног циља историје, односно у контексту последњег догађаја Божијег спасења човека и света у Христу. То спасење се остварује у Цркви и кроз Цркву као сједињење свих људи и целокупне природе са Богом у Христу. Отуда је библијска историја Божанска историја. Она говори о Божијој делатности у историји ради остварења коначног циља историје, почевши од стварања света и човека, па до последњег догађаја - ослобођења човека и природе од греха и смрти кроз њихово сједињење с Богом у Христу.

Новозаветна историја, или историја хришћанске Цркве, саставни је део библијске историје, јер и она има као коначан циљ Божије спасење човека и света од смрти кроз Христа и у Христу. Конкретно, хришћански историчари, а први међу њима су апостоли и јеванђелисти, у догађајима везаним за личност Исуса из Назарета и за силазак Светога Духа и кроз историју новозаветне Цркве, видели су делатност Божију ка испуњењу његове замисли о човеку и свету. Та делатност се састоји у томе што се појавио први у Цркви, Господ Исус Христос, који је Цар будућег Царства Божијег у коме би сва творевина требало да се уједини ради ослобођења од смрти. Другим речима, циљ историје човека и света за хришћане је Царство Божије, односно Црква обухваћена и вођена Христом, и улазак цвета у Цркву као Царство Божије у коме ће он бити ослобођен од смрти.

Хришћани, дакле, гледају на историју из перспективе будућег Царства Божијег, односно из перспективе ослобађања људи и читаве природе од смрти кроз Христа. И зато је циљ историје за хришћане Црква.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Шта је историја?
2. Наведите изворе за историју новозаветне Цркве.
3. Објасните зашто је библијска историја Божанска историја.
4. Да ли људска историја има смисла без једног коначног циља?
5. Шта је за хришћане коначан циљ историје?

БИБЛИЈСКА ИСТОРИЈА УКАЗУЈЕ НА ЦРКВУ КАО ПОСЛЕДЊИ ЦИЉ ИСТОРИЈЕ

Догађаји којима је почело остварење Цркве, односно Царства Божијег су следећи: стварање неба и земље, стварање биљног и животињског света и, на крају, стварање човека по „икони и подобију Божијем“, у коме је довршена и садржана створена природа, а који је био икона првога у Цркви, тј. Христа, у будућем Царству Божијем. После пада првих људи, када је човечанство кренуло другим путем, путем без Бога, следи избор Аврама и благосиљање изабраног народа кроз Аврама, зато што и овај догађај указује на Цркву као будуће Царство Божије у коме ће сви бити сабрани око Христа и благословени у њему. Потом, оваплоћење, рођење Христово, његово страдање и васкрсење из мртвих, његово вазнесење, као и силазак Духа Светога на апостоле, што све показује да се Царство Божије приближило јер је сам Христос, глава тога царства, дошао на земљу.

Оваплоћењем Христовим сам Бог је у лицу свога Сина ушао у историју, односно људска историја је постала Божанска историја (Heilsgeschichte). Новозаветни догађаји нас упућују на закључак да је Бог створио свет и да, заједно са Сином и Духом, дела да тај свет вечно живи кроз Сина, односно Христа, и у Христу. Јер Син Божији постао је човек и начелник целокупне створене природе - Цркве посредством Духа Светога.

И заиста, ако постоји истинска људска историја са једним одређеним циљем, она може да буде једино ова - да свет постане Црква, јер суштина Цркве је победа над смрћу и вечни живот за сву творевину зато што сваки човек и све што постоји жели да постоји вечно, односно човек жели да буде вечна личност. Другим речима, циљ историје јесте да свет постане Црква, као заједница свих и свега, којој је глава личност Христова, односно Син Божији, јер само на тај начин створена природа превазилази смрт.

Међутим, историја Христова је показала да се сједињење свега с Богом у Христу остварује кроз личну заједницу Бога са човеком. У тој заједници човек постаје апсолутна и непоновљива личност, а природа постаје бесмртна. Али како треба разумети тврдњу да људи и створена природа могу да победе смрт у личној заједници с Богом у Христу?

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Шта карактерише библијску историју?
2. У чему је разлика између библијске и светске историје?
3. Објасните шта је суштина Цркве.
4. Зашто је циљ историје да свет постане Црква?

ЗАЈЕДНИЦА БОГА И ЧОВЕКА - ОСНОВ ПОСТОЈАЊА СТВОРЕНЕ ПРИРОДЕ

Да бисмо могли да разумемо зашто је потребно да свет оствари личну заједницу с Богом кроз Христа и у Христу како би живео вечно, потребно је најпре да видимо коју улогу има личност у постојању природе.

Има много ствари које нас окружују, а да их скоро и нисмо свесни, односно не примећујемо њихово постојање. Међутим, ако нам једну од тих ствари подари личност коју волимо и која нас воли, онда та ствар за нас постаје нешто посебно, драгоцену и непоновљиво - постаје за нас толико важна да нас душа боли кад је изгубимо, иако таквих ствари има још на хиљаде. Зашто? Да ли због тога што је та ствар по себи важна? Свакако не. Јер да је важна по себи, она би то за нас била и пре него што нам је неко из љубави поклони. Али све док нам ту ствар није поклонила личност коју волимо, ми нисмо ни примећивали да она постоји, а камоли пак, да је вредна. Тек у тренутку кад нам једну ствар поклони личност коју волимо, догађа се нешто сасвим специфично: тада нам изгледа као да та ствар за нас долази из небића у биће. Као да претходно није постојала, па тек сада постаје, односно постоји.

Истовремено, ствари које уђу у једну заједницу личности, постају органски део личности. Отуда и бол за изгубљеним стварима јер, у тренутку када се једна ствар изгуби, као да се с њом губи и сама личност.

Ствари, дакле, постоје око нас и вредне су уколико су део једне личности, која нам их слободно дарује, и наше личне заједнице, заједнице љубави с њом. Јер ми, људи, као личности, на свет који нас окружује гледамо као на личност кроз једну другу за нас вољену личност, што се у наведеном примеру и показује. А тога често и нисмо свесни. Чак и ако нам све ствари које видимо око себе изгледају самосталне у свом постојању у односу на нас, оне, у суштини, то нису јер ми на њих ипак гледамо кроз једну личност коју волимо. То се, природно, претпоставља у нашем животу.

Ако ово искуство, међутим, и није довољно уверљиво да нам покаже да природа не би постојала за нас ако не би била део заједнице личности, односно ако не би била део личности коју волимо, ипак морамо признати да ствари нису исте када на њих гледамо кроз једну личност, или кад оне постоје саме по себи. У овом првом контексту свет је за нас истинит, реално постојећи и изгледа нам као једна личност, а не као мртва, безлична природа. Али поред овог искуства које указује на то да природа не постоји мимо личности, односно заједнице личности, постоји још једно искуство, а то је искуство смрти.

СМРТ КАО НЕБИЋЕ

Феномен смрти посматран чисто природно, тј. само на основу природе, јесте један природни процес. Све што живи у исто време и умире, тако да се живот може дефинисати и као стално умирање, као промена. Наиме, једна бића умиру, друга их наслеђују и све се тако врти укруг. Без икаквог, чини се, напредовања или назадовања, почетка и краја, односно без губитка или додатка. Мењају се, рекли бисмо, облици, форме природе, а не сама природа. Природа изгледа као да је вечна.

Ако овај природни процес, међутим, посматрамо кроз једно конкретно биће, кроз једну личност, онда се открива нешто сасвим трагично и за човека неприхватљиво, а то је да је ова промена смрт, и то смрт као небиће, а не промена начина постојања природе. Када умре једно биће које волимо и за које смо везани, констатујемо да се десило нешто трагично. Када мати изгуби своје дете, тог тренутка је свесна да њеног детета нема и да га нико, нити друго дете које има, нити оно које ће можда касније родити, не може заменити.

Наведени пример показује да губитком једне вољене личности као да се за човека и природа, односно читав свет изгубио. Мати не гледа на своје дете као на део природе, па ако га изгуби, да констатује да је то само један мали, незнатан део природе и да ће то природа лако надокнадити, већ дете види као читав свет. Са његовим губитком за њу се изгубио и цео свет. Таква животна и трагична искуства указују најпре на то да је природа смртна и да се непостојање које угрожава природу не може открити посматрањем природе, али се може доживети ако природу посматрамо у контексту личних односа. С друге стране, на овом примеру се показује да је личност носилац постојања природе.

Природа и природни начин постојања, посматрани, дакле, са становишта личности, јесу смрт, и то смрт као небиће - и зато је овај начин постојања природе за нас, људе, апсолутно неприхватљив. За једно биће, али и за свет у целини, смрт, односно природни начин постојања, посматран кроз личност, јавља се као опасност од апсолутног ништавила, од небића. Кроз смрт једне личности видимо да је сва природа угрожена смрћу као небићем зато што природа не постоји мимо конкретних личности. Истовремено, у једној личности и кроз искуство личности видимо да природа може да постоји једино у личности, под условом да је та личност сама вечна, односно да је у заједници с једном вечном личношћу - са Богом. Али пре него што објаснимо на који начин природа може да превазиђе смрт, треба да видимо откуда смрт у свету.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Опишите како вам изгледа природа кад је посматрате кроз једну личност коју волите.
2. Шта је дар? Има ли разлике између ствари које нам је неко даровао и оних других?
3. Шта је смрт?

СВЕТ ЈЕ СМРТАН ЗАТО ШТО ЈЕ СТВОРЕН НИ ИЗ ЧЕГА

Свет је смртан зато што је створен, зато што има почетак. По хришћанском учењу, Бог је створио свет ни из чега. То значи да природа света, будући да не постоји вечно и да није створена из неке претпостојеће вечне природе, већ ни из чега, нема постојање по себи, тј. на основу своје природе. Суштина створеног света јесте небиће. Свет је, дакле, смртан по својој природи зато што је створен, зато што има почетак у апсолутном смислу те речи. Да бисмо ово донекле разумели, потребно је да на свет и створену природу гледамо не као на безличну природу, већ као на једно конкретно биће, односно као на једну конкретну личност.

Наиме, пре него што се роди, једно конкретно биће, једна личност, апсолутно не постоји. У односу на почетак постојања, дакле, једном конкретном бићу, једној личности, претходи ништавило. С друге стране, кад једна личност умре, констатујемо да ње више нема. Дакле, постојање света, виђено кроз једно конкретно биће, има почетак и крај, односно одређено је ништавилом. У односу на почетак, пре него што ће постати свет није постојао, док у односу на крај свет може једнога дана и престати да постоји.

Свет није само окружен ништавилом већ је и изнутра прожет ништавилом. Јер природу не чини једно биће, него многа, међусобно различита бића. Раздељеност бића међу собом, због њиховог различитог временског настајања и умирања, чини да се и унутар природе осећа ништавило, небиће.

Ради лакшег разумевања природе створеног света, односно да је та природа по себи смртна, пропадљива, пролазна, треба рећи и то да је створена природа, у ствари, време и простор - јер и време и простор су категорије које се мере почетком и крајем. Створена природа, будући да има почетак и крај, јесте време и простор, а уколико је време и простор, она је временски и просторно ограничена, односно смртна је - исто као једно конкретно биће, које је, такође, ограничено временом и простором у свом рађању и умирању.

Смрт као небиће присутна је у створеној природи зато што је природа створена ни из чега, зато што има почетак и има крај, и то како просторни, тако и временски. Ова чињеница је видљива у природи једино кад постојање природе посматрамо кроз једну личност и као једну личност.

Међутим, Бог није створио природу да би она престала да постоји. Створио ју је да би живела вечно зато што ју је створио слободно, из љубави. На који начин природа може да постоји вечно иако је створена ни из чега?

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. На основу којег искуства можемо да говоримо о створености света?
2. Објасните зашто је свет смртан по својој природи.

Стварање човека

На претходном примеру смо видели да природа постоји једино у личности. Безлична природа не постоји. Бог је најпре створио небо и земљу, затим воду, копно, светлост, Сунце, Месец, звезде и остале планете, затим биљни и животињски свет по врстама њиховим. На крају свега Бог је створио човека Адама „по своме лику” (сличног Богу), а касније је створио и жену од његовог ребра - Еву. Они су сами по својој природи били део свеукупне твари, али су били слични Богу, и у човеку Адаму Бог је сјединио (рекапитулирао) целокупну природу (в. 1Мој 1, 1-27). Другачије речено, Бог није створио свет као безличну природу са њеним законима, већ је створио наспрам себе свет у једном човеку и као једног конкретног човека - Адама. Бог је, дакле, на крају пресаздао (рекапитулирао) свет у човеку Адаму и кроз Адама, као човека, зажелио је да има заједницу и са осталом природом коју је створио да би на тај начин природа, иако створена ни из чега, имала вечно постојање. Јер, као што смо већ видели, створена природа је по себи небитна и не може да постоји мимо заједнице с Богом.

ЧОВЕК КАО ИКОНА БОЖИЈА - СЛОБОДНО БИЋЕ

По хришћанском учењу Бог је сва бића на земљи, па и људе, створио из једне природе. Једино је људе обдарио својим ликом. Али шта значи „лик Божији“ у човеку? Бог је створио једино човека по своме „лику“, што значи да га је створио слободним, јер сам Бог је слободан. На то указује и прва Божија заповест, дата првим људима, која, у ствари, открива слободу човека кроз могућност да бира хоће ли учинити ово или оно, односно хоће ли да прихвати заједницу с Богом или неће. Бог је слободно биће и човек као његова икона је слободно биће. И управо због слободе, као дара Божијег у себи, људи се разликују од остале природе.

Циљ стварања човека као слободног бића јесте да човек оствари заједницу слободе са Богом и да на тај начин постане личност, да постане подобан Богу, а природа у њему да превазиђе своју смртност. Једино људи могу да буду личности и они су то кроз међусобну заједницу и заједницу са природом која их окружује јер ту заједницу могу да остварују не само на основу природе, као што то чине сва остала бића, него, пре свега, на основу слободе. Само у заједници слободе с другим човеком тај други човек постаје за нас личност, постаје непоновљиво биће. Због тога што поседује слободу човек може и друга бића, која нису људи, да чини непоновљивим. На пример, кад заволимо једну животињу или једну ствар, ми је својом слободом чинимо непоновљивом у постојању, па због тога, кад се она изгуби, тугујемо за њом. То значи да смо је својом слободом, својом љубављу учинили непоновљивом и зато тугујемо за њом јер констатујемо њен апсолутни губитак, што друга бића не могу. Друга жива бића могу да тугују кад изгубе своје младе, али она у том губитку не виде њихов апсолутни губитак јер немају слободу која би их чинила апсолутним бићима. За то је способан само човек јер једино човек има слободу, односно створен је по лику Божијем. Човека, међутим, може да учини личношћу само други човек, односно једно друго биће које је, такође, слободно. Животиње и ствари не могу да учине човека непоновљивом личношћу. Зато је Бог створио човека као Адама и Еву.

Међутим, у крајњем случају ни човек не може да учини другог човека апсолутном личношћу зато што су сви људи смртни. То може једино Бог. Бог је створио човека слободним са крајњим циљем да с њим оствари личну заједницу и да преко њега буде присутан у свету како би и остала природа постала учесник у Божијем животу.

Дакле, да би створени свет живео вечно, Бог је на крају створио човека, тј. једну слободну личност, с којом ће остварити заједницу слободе и на тај начин ће човек постати син Божији, а кроз њега и у њему и створена природа ће вечно постојати. По речима Светога писма „жарким ишчекивањем сва твар чека да се јаве синови Божији који ће је ослободити ропства распаљивости“ (Рим 8, 19-21).

Будући да су и људи по природи створена бића, а самим тим су смртни, они не могу да буду избавитељи природе од смрти све док и сами не буду бесмртни. Тачније, људи у међусобној заједници не могу учинити да буду бесмртне личности без заједнице с Богом у Христу зато што су створени, тј. смртни по природи. Да би природа постојала вечно, потребно је да је њен носилац једна вечна, нестворена личност, односно, потребно је да створена природа буде у заједници слободе с једном божанском личношћу, тј. с једном вечном личношћу - са Богом. То, даље, подразумева

да Бог први зажели да оствари личну заједницу са човеком, јер ми, као створена бића, то не можемо да учинимо први. Зато је Бог прво себе открио и заволео нас у Христу, што је иначе од самог почетка и желео. Јер ако то није желео, онда се поставља питање зашто нас је Бог створио ако нас остави да на крају пропаднемо. Међутим, Бог нас је из љубави, слободно створио, што значи да нас је створио за вечност. У томе и јесте смисао речи апостола Павла да је Бог све створио „кроз Христа, за Христа и у Христу” (Кол 1, 16), имајући у виду лично сједињење Бога с човеком. Али ово свакако није могло да се догоди без слободног човековог пристанка.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Шта је то икона Божија у човеку?
2. Да ли човек може да буде човек ако није слободан?
3. Објасните зашто је Бог створио човека слободним.
4. Када човек личи на Бога? Наведите неки пример на основу кога вам се чини да човек жели да буде Бог.
5. По чему се човек разликује од свих осталих живих бића на земљи?
6. На који начин човек постаје бесмртна личност?

ПРВОРОДНИ ГРЕХ

Индивидуализам или слобода као заједница с Богом?

Први човек, Адам, одбио је заједницу с Богом. То одбијање представља суштину греха. Кроз грех, односно кроз одбијање заједнице с Богом, човек је постао индивидуа и на први поглед слободан и независан, али, у суштини, изгубио је и слободу и независност јер је умро. Смрт поништава слободу зато што поништава биће.

Због овог Адамовог поступка и целокупна природа је изгубила прилику да кроз њега постане вечно жива у заједници с Богом, јер човек, Адам, слободно је то одрекао. Природа је одвојена од Бога и остала је смртна злом вољом човека.

Дакле, смрт се открива у природи оног тренутка када је први човек, Адам, одбио да испуни свој задатак, односно кад је одбио да своју слободу оствари као љубав, као стварање заједнице с Богом. Зато се може рећи да је смрт последица греха, тј. пада првих људи, али она је већ пре тога била као могућност садржана у природи зато што је природа створена и не може да живи сама за себе. Смрт, дакле, није казна Божија за преступ првих људи, накнадно уведена у природу. Природа је смртна, као што смо већ видели, због тога што је створена из небића. Одбијањем првог човека, Адама, као јединог слободног бића у природи, да има личну заједницу с Богом, природа је онемогућена да превазиђе своју смртност, односно остала је то што јесте - смртна.

Првородни грех се, дакле, састојао у томе што је први човек, Адам, одбио да има личну заједницу с Богом, односно заједницу слободе у којој би Адам, кроз силазак Сина Божијег и лично јединство с Њим, постао Христос - Богочовек и спаситељ природе.

Због овог Адамовог дела свет и целокупна створена природа изгубили су могућност да опште с Богом кроз човека и да постану за Бога као једна личност у личности Адама зато што само у заједници слободе, љубави Бога и човека свет постаје бесмртан.

Али и поред тога што је Адам одбио личну заједницу с Богом и тако свет одвојио од Бога, Бог није одустао од свог првобитног плана. Он је ту заједницу поново успоставио, и то опет кроз човека, али сада кроз свога Сина који је постао човек, Исус Христос, Нови Адам, захваљујући коме је и читава природа постала бесмртна и Бог сада у Христу види читав свет и у њему општи са светом.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Шта је првородни грех?
2. Које су последице Адамовог одбијања заједнице с Богом?
3. На који је начин Бог поново успоставио личну заједницу са светом?
4. Опишите на који начин створена природа може да живи вечно.
5. Ко је за нас Бог ако га познајемо у искуству вере?

ОБЈАШЊЕЊЕ МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ

Антропологија	Наука (реч) о човеку, бави се најопштијим питањима људског постојања
Атеизам, атеиста	Порицање постојања Бога; порицање могућности да било који принцип или биће заслужује атрибут божанског; борба против Бога; неприхватање конкретног Бога околине у којој се атеизам развија
Биће	Најопштији појам (категорија) филозофије; целокупност постојећег на било који начин; постојање
Гносеологија	Филозофска дисциплина која испитује порекло, могућности и границе сазнања
Детерминизам	Учење по коме су свако збивање у свету и сваки човеков став потпуно одређени узроцима, према чему ни људска воља не може бити слободна
Евхаристија	Благодарење, захваљивање, захвалност. Саборна (литургијска) молитва благодарности Цркве Богу Оцу за учињено дело спасења, крунисана Светим причешћем
Есхатон	Последња, крајња реалност. Будући век, Царство Божије као улазак последњих времена у историју, које се већ сада предокуша на Литургији
Есхатологија	Учење о последњем догађају, Другом Христовом доласку и вечном Царству Божијем као циљу историје
Идентитет	Истоветност; однос према коме је свака ствар једнака самој себи у различитим околностима
Икона	Лик, слика
Идентификација	Утврђивање истоветности некога или нечега
Индивидуа	Оно што је недељиво, јединка
Историографија	Писање историје
Јелинизам, јелински	(Старо)грчка култура, језик, књижевност, образовност
Катихизис	Сажето и језгровито изношење (преношење, предавање) основних садржаја хришћанске вере
Лаик	Припадник лаоса-народа Божијег, тј. крштени хришћанин
Литургија	Заједничко дело, јавна служба. Одређено се везује за Евхаристију. Може значити и писани текст евхаристијске службе
Логос	Реч, мисао, разум, однос, појам, закон, разложен говор, наука. У Новом Завету име за предвечног Сина Божијег, другу Личност Свете Тројице

Монада	Јединица, посебност
Небиће	Ништа, ништавило, непостојање
Оваплоћење	Утеловљење, узимање тела (плоти) и комплетне људске природе од стране Сина Божијег, рођење
Онтологија	Наука о бићу као таквом
Политеизам	Многобоштво, веровање да различита божанства господаре различитим секторима природе и људског деловања
Религија	Општи људски феномен који има за циљ успостављање (духовне, молитвене) везе смртног човека и бесмртног или бесмртних бића
Суштина	Оно што чини постојану природу неке ствари и што се изражава општом дефиницијом
Теизам, теиста	Веровање у једног јединог Бога, сведржитеља и творца свега, који се не може изједначити са творевином
Феномен	Појава, представа ствари у свести, ствар за нас